شاعیری لیریکی شیعر چەشنی میلۆدراما … عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(ژیلا حوسێنی وەك نموونە)

شیعری لیریکی تەعبیر لە بیرکردنەوەی کەسی و سۆزەکانی دەکات، لە زمانی ستانداردی خەڵکییەوە نزیکە… دەتوانم بڵێم شیعری (ژیلا حوسێنی 1964-1996) دەکەوێتە نێوان سۆزگەرایی و ئاوازگەراییەوە و هەموو ئەوانەش کاریگەری دەروونی شاعیر بەڕێوەیان دەبات! بە دیوەکەی دیکە جیاکاری شیعری ژیلا حوسێنی لە پلە بەرزەکانی (دراماییبوون) و بەرجەستەکردنی (دەنگی کەسی)یدا دەبینرێت! ئەگەرچی ئەوەی دووەمیان خەسڵەتێکە لە خەسڵەتەکانی شیعری لیریکی، بەڵام هەندێکجار لە شیعری ژیلا حوسێنی ئەو (دەنگە) پێناسەی (منی شیعری) دەکات و لە (منی دانەر) جیا دەبێتەوە، وەك چۆن دەشێ (دراماییبوون) بکەوێتە دەرەوەی (جەستەی شیعر)ەوە و شێوەی جیاواز بنوێنێ…

(1)

بە گشتی شاعیرانی لیریکی لەسەر ئەو هێلە رێچکەیان گرتووە، کە مێژووی وشە بە پێتەوی ماناوە بلکێنن، وەك چۆن گوتن و ریتم موتوربەی رووداوی مێژوویی، دەروونی، کۆمەڵایەتی، نەتەوەیی، سیاسی… دەکەن، هەروەها شاعیرانی لیریکی بیر لە بەدوایەکداهاتنی وشە و کۆتایی دالە گشتییەکان دەکەنەوە… بە کورتی قەسیدەی لیریکی وەك ئامرازی گوزارشتکردن دەلالەت لە پاڵنەری هەستی دەروونی شاعیر و رەنگدانەوەی ژیانی مرۆڤ دەکات و دەکەوێتە نێوان پەرچەکرداری دەروونی هێمنی ئومێدبەخش و حاڵەتی خەونبینینی وەك لە شیعرەکانی لانگستۆن هیوز… دەبینرێت، یان دەلالەت لە ستایلێکی وڕوژێنەر دەکات، وەك لە شیعرەکانی والت ویتمان… دیارە…

(2)

دەنگی ژیلا حوسێنی دەنگی مێژووی وشە و دەنگی (منی شیعری)یە و لە زۆربەی باردا بە پێتەوی ماناوە دەلکێت و ستایلێکی وڕوژێنەری هەیە، وێڕای ئەوەش دراماییبوونی گوتن و ریتم بە یەکەوە کۆ دەکاتەوە و بە رووداوەکانی دەبەستێتەوە… بۆ نموونە:

ئەمشەو یاد و تاسەی دووریت
لە خەوێکی ئەفسووناوی رایچەنیوم

لێوەکانم بە وشەی خەم پشکوتووە و
هەتا دڵ هەر پەرە ئەگرێت
چەن بە قوفڵی ساردی دڵمەوەی ئەنێم
چاری ناکات.
(سەمایەك لە نێوان ئاو و ئاگر، ل4)

لەو کۆپلە شیعرەدا ئەگەرچی دەنگی (منی شیعری) دەکەوێتە ژێر دەنگی (منی دانەر)ەوە، وەك دەستەواژەی (راچەنین) دەیسەپێنێ، واتە دەنگی راچەنینی دیار (وەك دەنگی منی دانەر) بە خەمگینییەوە تێکەڵ بە هێمنی و ئومێدی دەنگی پشکوتنی نادیار (وەك دەنگی منی شیعری) دەبێت، یان بە مانایەکی دیکە لە دووتوێی گوتراوی دەنگی (راچەنین)ی منی دانەر، منی شیعری کۆمەڵێك نەگوتراوی پێکەوەنراو لە رێگای دەنگی (پشکوتن)ەوە بە گوێی خوێنەردا دەچرپێنێ، ئەو چرپاندە هونەرییە و چێژە هونەرییە نادیارە و نوێیەی (منی شیعری) پەیوەندی بە ئاگایی جیاواز و چێژی جیاواز و دیدی جیاوازی (منی دانەر)ەوە نییە: لەوێوە کە منی دانەر منی مەعریفەی شیعری دەگەیەنێت، لەوێوە کە (منی دانەر) جیاوازی دید ناس دەکات، لەوێوە کە منی دانەر چێژی ئاسۆیی دەنوێنێ… بەڵام (منی شیعر) رۆڵی نەگوتراوی مەعریفی و نهێنی زمان و چێژی ستوونی دەگێڕێ…

دەمەوێ بڵێم جیاوازییەك لە نێوان (منی دانەر)ی دیار و (منی شیعری) نادیار هەیە، ئەو جیاوازییەش پەیوەندی بە هەستی تێگەیشتنی گوتراو و نهێنی نەگوتراوە جیاوازەکانەوە دەکات! بە مانایەکی دیکە هەستی دانەر پەیوەندی بە دەنگی راچەنینی دیارەوە دەکات، هەستی نادیاری شیعری پەیوەندی بە دەنگی پشکوتنی نادیارەوە هەیە!

دواجار (منی شیعری) ئەفراندنی دنیایەکی نوێ و دیتنی شتە نادیار و ئومێدبەخش و دڵزینەوەی خەمەکانی منی شیعرییە، لە بەرانبەر مێژووی رووداوی چەمکی راچەنینی دیار، کە دەلالەت لە نائومێدی (منی دانەر) دەکات… بەمجۆرە گوتن و ریتمی دەنگی پشکوتن لە ناوەوەدا بەسەر مێژوویی گوتنی دەنگی راچەنیندا زاڵ دەبێت.

(3)

قسەکردنی من لە بارەی زمان وەك قەرارەیەکی مەتریال دەستلێدراو و زمان وەك شتێکی رووت (ئەبستراك) هەر ئەوەمان پێناڵێن کە دەنگەکان رۆڵێکی باڵا دەگێڕن، وەك ئەوەی بابەتی یەکەم بن لە بیرکردنەوەی دانەر و فۆڕمەکانی موزیکای نوسیندا، هەموو دەنگێکیش تایبەتمەندی خۆی هەیە، بەڵکو ئەوەش دەڵێن کە لە حاڵەتی نوسیندا زمان قسان دەکات نەك من، زمان لەمیانی مندا قسان دەکات! وشەکان دەبنە خاوەنم، دەمکەن بەهی خۆیان: راستە من خاوەنی دەنگەکانم (دەنگەکان لە دەمی من دەردەچن) بەڵام یەکێکی دیکە لە نوسیندا قسان دەکات،

ئەویش منی نوسەر، منی شیعرییە! بۆیە دەشێ کاریگەری دەنگی وشە وەك لە سەرەوە قسەم لێکردووە بە هەند هەڵبگرم؟! بەو مانایەش هەوڵدەدەم هەژموونی ریتم لە کاریگەری زمان کورت بکەمەوە، نەك هەر هێندەش بەڵکو دەتوانم کاریگەری هونەریشی بخەمە پاڵ! کەواتە زمان بوونێکی ماددی هەیە، وشەکان لە جەستەی (دانەری شیعری) هەڵقوڵاون، بەڵام زمان رێگا بە گوزارشتکردنی تاکخوازانە دەدات، لێرەوەیە هەستی (منی شیعری) دەیانبێژێ و ناشێ خوێنەرانی جیدی درك بەو نهێنییە نەکەن! زمان قەوارەیەکی ماددی هەیە، نەك لەبەر ئەوەی یاسا و رێسایەکی مەتریالی بۆ قسان هەیە، بەڵکو لەبەر ئەوەی وشەکان هەمیشە هەڵگری هەڕەشەن بەوەی کە دەگۆڕێن بۆ دەنگ… بڕوانە دەنگی: (راچەنین) و (پشکوتن) لەو کۆپلە شیعرەی سەرەوەدا!

وشەکان لە کۆمەڵێك گروپی دەنگی پێکهاتوون و بنەمایەکی دووانەیی و هەندێجار دژ بە یەك پێکدەهێنن، واتە رەمزی مانان و لە هەمانکاتدا فۆڕمی خۆیان هەیە، بەمجۆرەش دەنگی وشەکان بە شێوەیەکی زیندوو تێکەڵ بە یەکتر دەبن و هەر دەنگێکیش لە خودی خۆیدا بۆ ئاکامی تایبەتی خۆی دەگەڕێ و دەیەوێت خۆی بسەلمێنێ! بەمجۆرە ئەگەرچی منی دانەر هەوڵی بە ئاکام گەیشتنی خۆی دەدات، بەڵام بەو مانایە نییە، کە منی زمان هەوڵی بە ئاکام گەیشتنی خۆی لە بیر کرد بێت، بەو مانایەش ئەو دەنگانەی کە لە وشەکانەوە دێن، چ وەك دەنگی دانەر و چ وەك دەنگی زمان، لە جولەی خۆیان ناکەون و هەموو دیاردەیەکی دەنگیش دەلالەتی خۆی بەسەر چنینی دەنگی و کارای دەنگیدا هەیە.

(4)

لە بەشێك لە کارەکانی ژیلا حوسێنی گوزارشتکردنێکی ئەدەبی درامی و هونەری نواندن و هەست جولاندن دەبینرێت، ئەو تەعبیرکردنەش تێکەڵ بە وێناکردنی خەمە مرۆییەکان و کەسایەتی و گێڕانەوە دەبێت و لەوێشەوە هەوڵدەدات رووداو و سێنتیمنتاڵییەت لە ریتمێکی موزیکی تایبەت رەنگڕێژ بکات! بە گشتی کارەکانی ژیلا حوسێنی میلۆدرامییە و (Melodrama) پڕە لە هەست و نەستی مرۆڤایەتی و بە ئاسانی خوێنەر بۆ خۆی کێش دەکات.

دەتوانم بڵێم هەمیشە سروشتی جوانی لە شیعرەکانیدا لەژێر هەڕەشەی دیاریکردنی وەسفدایە، چونکە باری وەسف لای ژیلا حوسێنی جارێك جوانە و جارێك وەسفە، جارێك دووچاری سەرسامیمان دەکات و جارێکی دیکە وەسفە… ئەوەش پەیوەندی بە خەیاڵکردنی منی شاعیرەوە هەیە، چونکە هەرگیز ناشێ مانای (منی دانەر) هەتا هەتایە کاریگەری جوانی هەبێ، وەك چۆن هیچ مانایەکیش نییە تەنها لەسەر (منی شیعری) بژی…

دەمەوێ بڵێم دەقی داهێنەرانە لەوێدا خۆی دەبینێتەوە، کە پێوەرە هونەرییە باوەکان تێدەپەڕێنێ و ئاسۆی چاوەڕوانی خوێنەر و پانتایی

رۆشنبیری باو دەگۆڕێت! هەموو ئەوانەش جیاوازی چێژ و خۆشی رابەرایەتیان دەکات… جگە لەوەش هەموو ئەوانەی قسەمان لێکردن لە داهێناندا قابیلی رەتکردنەوەی بۆ سنوورە، ئەگەر رەتکردنەوە توانای نوێکردنەوەی هەبێت و نەکەوێتە شێوازگیرییەوە، نەکەوێتە چوارچێوەی ئامادەوە، چونکە هەرگیز ناتوانین سەرچاوەکانی داهێنان دەستنیشان بکەین…

دواجار نوێ نایەوێت وەك كۆن بێت، نایەوێت بە هێلێکی ئاسۆیی هاوگونجاو و ئامانجداردا هەنگاو بنێت، بەڵکو پەسنی ئەو رۆشنبیرییە دەکات، کە ئەمڕۆی کۆمەڵگای پێدا تێدەپەڕێت، وێنەی ئەو ماوەیە دەگرێت، کە لە نێوان (خود) و (دنیای دەرەوە) دایە، وێنەی سەردەمێکی دوولەتبوو، سەردەمێك کە جەستە و رۆح دەکەوێتە ژێر رۆشنایی بیستراو و بینراوەوە.

(5)

بەسیە ئیتر بزەو کەنین… تیلەی نیگا
سەد ئەوەندە نازداریت و
رێکوپێکی بەژن و باڵا
دڵم دەبا
(قەڵای راز، ل9)

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا